

ανασκελάς, ο (Λαογρ.): στα βυζαντινά χρόνια ήταν επίσης γνωστός και ως «ονόσκελις» (θηλ.), «ονοσκελιδόν δαιμόνιον», «ονοσκελάς»· ώστε στο Βυζάντιο πραγματοποιήθηκε η γλωσσική μετάβαση από τον αρχαίο στον νεοελληνικό τύπο.

Χαρακτηριστικό γνώρισμα του ανασκελά, που εμφανίζεται τις νυχτερινές ώρες στο ύπαιθρο, είναι η αυξομείωση του αναστήματός του, όταν κάποιος τον καθαλικεύσει· γιατί συχνότατα παρουσιάζεται με τη μορφή γαϊδουριού. Σύμφωνα με μια παλαιότερη παράδοση από την Κρήτη, «πολλές φορές, εκείά που πάει κιανείς τη νύχτα στο δρόμο, βρίσκει ένα γαϊδαρό χελειό και βόσκειται στη μια μεριά της στράτας. Τότες α θελήσει να τόνε καθαλικέψει για να πάει μια ουλιά δρόμο καθαλάρης και ξεκουραστεί, εκείνος στένεται αναπαίμενος και τόνε καθαλικεύγει. Μα σε λίγη ώρα αρχίζει να ψηλώνει και να γίνεται ίσα με τα δεντρά, με τα φαράγγια, και του ανθρώπου του φαίνεται πως εσκαπούλαρενε τον τόπο που ήθελενε να σταθεί».

Αλλά και με άλλη μορφή μπορεί να εμφανιστεί ο ανασκελάς, έστω και σπανιότερα. Υπήρχε άλλωστε η πίστη ότι είναι ο διάβολος μεταμορφωμένος. Έτσι υπεισέρχονται και στοιχεία από θρησκευτικές παραδόσεις και δοξασίες και προπάντων το σημείο σταυρού, πού είναι ικανό να εξαφανίσει τον πειρακτικό και επικίνδυνον ανασκελά. Σε μια μανιάντικη παράδοση, ο άνθρωπος που βρέθηκε στην πλάτη του εκπληκτικά ανυψωμένου δαίμονα (ο οποίος εμφανίστηκε με τη μορφή ψηλού άντρα) του πρότεινε να του επιτρέψει να κατεβεί, για να παλέψουν. Ο ανασκελάς δέχθηκε και ο άνθρωπος μπήκε σ' ένα αλώνι που βρισκόταν εκεί κοντά, έκανε τρεις φορές το σημείο του σταυρού και ετοιμαζόταν για το πάλεμα. Αλλά ο αντίπαλός του (που αποδείχθηκε πως ήταν ο διάβολος) δεν τόλμησε να μπει κι αυτός στο αλώνι («διότι εκεί αλωνίζεται ο σίτος, εξ ου κατασκευάζεται ο άρτος, ο κατά το Μυστήριο της Ευχαριστίας εις σώμα του Χριστού μετουσιούμενος», κατά τη λόγια διατύπωση του φιλόλογου που κατέγραψε τη λαϊκή παράδοση). Και όχι μόνο αυτό: με σταυροκόπημα ο ανασκελάς εξαφανίστηκε μέσα σε τρομερό κρότο και αφύσικη λάμψη.

Ο ανασκελάς, όπως σημειώθηκε, συσχετίζεται με την αρχαία «ονοσκελίδα», ένα ον εξίσου θλαπτικό και επίφοβο. Όπως γράφει ο Nilsson, «οι Έλληνες είχαν (...) φοβερά και τρομερά στοιχεία. Με τη Μορμώ οι ανόητες παραμάνες συνήθιζαν να φοβερίζουν τα μικρά παιδιά. Ήταν και η Γελλώ, η Καρκώ, η Σύβαρη. Ο Αριστοφάνης αναφέρει την Έμπουσα, που μπορούσε να μεταμορφωθεί σε θηρίο, σκύλο, φίδι ή όμορφη γυναίκα. Της Ονοσκελίδας, πάλι, το ένα πόδι ήταν γαϊδουρινό. Αυτά τα τέρατα έπεφταν πάνω στους ανθρώπους, ρουφούσαν το αίμα τους και έτρωγαν τα σπλάχνα τους». Το όνομα της αρχαίας «ονοσκελίδος», λοιπόν, περιγράφει τη σωματική ιδιορρυθμία της· εμφανιζόταν με ένα γαϊδουρινό πόδι, κάτι που χαρακτηρίζει κάποτε τις νεοελληνικές νεράιδες (και ο Λουκιανός αναφέρει γυναίκες της θάλασσας που έχουν «τα σκέλη ού γυναικών, ἀλλ' ὄνου ὀπλές»), ενώ οι ανασκελάδες της νεοελληνικής μυθολογίας είναι συνήθως, όπως είδαμε, εξολοκλήρου ονόμορφοι. Ο Νικόλαος Πολίτης κατέταξε μια παράδοση για νεράιδα, που το ένα της πόδι «είναι ωραίο ανθρωπινό, το άλλο γαϊδουρινό», στην ομάδα των ανασκελάδων, προφανώς γιατί η νεράιδα αυτή παρουσίαζε το γνώρισμα της αυξομείωσης. «Όταν κοιμάται το νερό, ξαπλώνεται στη γούρουνα (γούρνα), κι αν κανένας τύχει και της ταραξει την ησυχία, γίνεται νερό τρεχούμενο· έπειτα ανεβαίνει στην καρυδιά ή τη συκιά, κάθεσαι στα κάτω κλαριά κι απλώνει τα πόδια της. Λίγο λίγο το γαϊδουρινό πόδι μακραίνει πάρα πολύ και πάει ίσια κατά κείνον που της τάραξε την ησυχία, και καμιά φορά τον χτυπά και τον ρίχνει χάμω αναίσθητο».

Μ. Γ. ΜΕΡΑΚΛΗΣ [III]

ΒΙΒΛΙΟΓΡ.: Ν.Γ. Πολίτου, *Παραδόσεις*, αρ. 645-650 / Του ίδιου «Τα ονόματα των νεράιδων και των ανασκελάδων», *Λεξικογραφικόν Αρχεῖον της Μέσης και Νέας Ελληνικής*, 5 (1918), σ. 17-32 / *Λαογραφία*, 5 (1915) σ. 637-8 / Φαίδωνος Κουκουλέ, *Βυζαντινών Βίος και Πολιτισμός*, τόμ. Α' 1, σ. 153 / Martin P. Nilsson, *Ελληνική λαϊκή λατρεία*, μετάφρ. Ι.Θ. Κακριδή (Η βιβλιοθήκη του Φιλόλογου, αρ. 8), Αθήνα 1953, σ. 88.

Πάπυρος